

Tóth Éva

Az ember tragédiája

– Rendező: Ricard Salvat –

Képzéljük el, hogy egy magyar rendezőt meghív a Comédie Française, állítsa színre a Bérénice-t vagy a Royal Shakespeare Company, hogy rendezze meg a Hamletet. Hajmeresztő gondolat, ugye?

Ilyen hajmeresztő gondolattal állítottam be Ablonczy Lászlóhoz 1992 tavaszán: azt javasoltam, hogy a Nemzeti Színház kérje fel Ricard Salvat barcelonai rendezőt, az ottani egyetem színháztörténeti tanszékvezető professzorát Az ember tragédiájának megrendezésére. A látszólag abszurd ötletnek azonban szilárd alapja, mondhatnám többretegű alapozása van.

Ricard Salvat, a barcelonai Adriá Gual társulat alapítója, két évig igazgatta a Nemzeti Színházat és tíz évig a Sitges-i nemzetközi fesztivált, ahová több magyar produkciót meghívott, rendezett Athénben és Rómában, Németországban és Mexikóban, rendezett Euripidészt és Senecát, Shakespeare-t és Lope de Vegát, Goethét – mégpedig az Urfaustot – és Wagner Tanhäuser-ét, Lorcát és Espriut, Pirandellot és Brechtet, Rafael Albertit és Antonio Buero Vallejot. Ami Az ember tragédiáját illeti: közhely, hogy a magyar irodalomnak talán a legegységesebb, leginkább nemzetfölötti – nemzetek fölötti alkotása. Köztudott az is, hogy annak ellenére, hogy harminc nyelvre fordították le eddig, még mindig nincs benne eléggé a külföldi olvasók, még kevésbé a színházlátogatók tudatában, noha Bécstől Tartuig volt néhány nagyszerű előadása. Madách műve, bár egyáltalán nem akarjuk véka alá rejteni, még mindig kizárólag a miénk. Ami persze nem csökkenti a mű értékét, de szeretnénk másoknak is megmutatni és számunkra is izgalmas lehet, hogyan látja valaki, aki nem szokott hozzá iskolás korától, akít a drámai költemény körül több mint száz éve zajló viták, a ráakódott előítéletek nem befolyásolnak, aki Madáchot nem hazai mércével méri, hanem a remekműnek kijáró elfogulatlansággal, a világ drámairodalmának, a világszínháznak a mércéjé-

vel. Ha ez a rendező ráadásul évtizedek óta kíséri figyelemmel a magyar irodalmat, a magyar színházat, ha Illyés Gyulától Hubay Miklóson át e sorok írójáig személyes kapcsolat vagy barátság fűzi hozzánk, akkor remélhetjük, hogy kiválóan eleget tesz ennek a magyar színház történetében páratlan feladatnak: megrendezi magyarul a Nemzeti Színházban a magyar drámairodalom legfontosabb darabját.

Ricard Salvat természetesen nem most találkozott Madách művével először. Láta magyar színpadon és filmen, írt is róla, olvasta spanyolul Virgilio Piñera átültetésében, amelyben én is közreműködtem. De olvasta franciául és olaszul, németül és angolul, portugálul és katalánul is. Ricard Salvat ugyanis katalán és ez eggyel több ok arra, hogy ne vállveregetőleg nyugázza Madáchot és a magyar kultúrát általában, hiszen a hatmilliós lélekszámú katalán nemzet, amelynek a középkor óta nem volt önálló államisága, a huszadik század művészetének olyan megkerülhetetlen nagyságait adta, mint Gaudi, Dali és Miró. Tudja tehát Berzsenyivel ő is, hogy nem sokaság, hanem lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat. Ilyen csoda az alsó-sztrgovai udvarház világranyló ablaka.

Érdeemes időről időre kitekintenünk ezen az ablakon, most éppen Ricard Salvat szíves kalauzolásával.

(Tóth Éva műfordító szövege elhangzott 1994. jan. 21-én a balassagyarmati Madách Imre emlékünnepeken.)

Csapody Miklós

A műhely vonzása

Tisztelt Szerzők és Vendégek, Hölgyeim és Uraim!

Boldogult ifjúkorunkban, szép szegedi bölcsészéveinkben a hetvenes esztendő második felében a Városban, hol "költők alszanak szökőkutak mélyén" (Zalán Tibor) gyakran ültünk együtt éberen, kezdő kritikusok, induló költők s már kötetes poéták, vitatva a magyar irodalmat, a régit és az élő, a hazait, az erdélyit, a vajdaságit és a felvidékit, a folyóiratokat, az irodalmi életet, s megannyi mást, mi életünket teljesen kitöltötte, készülődésünknek irányokat szabott.

*Jól tudtuk már, mire és kikre kell vigyáznunk, hogy nem lehetünk szabadok ám, mégis azok voltunk indulatosan és állhatatosan, nem sejtve még, hogy valóban az irodalom – és nemcsak az irodalom – szabadságának még viszonylag védett, fölkészítő előiskoláját járjuk elszántan. De a nagy viták közepette játszottunk is, ilyenkor irodalmi nagyjaink és igyekvő kicsinyeink, Kolozsvárott, Újvidéken, Pozsonyban és Szegeden élő íróbarátaink vagy épp az asztalnál ülők nevéből faricskáltunk anagrammákat, méltókat és sértőket, de természetesen jellemzőket és szellemeseket. Így került persze terítékre mindannyiunk tanára, kritikusa és barátja, az akkor még a Tiszatájat szerkesztő Iliá Mihály is, kinek nevéből ez jött ki: ÉL-E A MŰHELY? Kérdésünk az irodalmi élet alapkérdése volt az igazolójelentések, recsumok, ideológiai titkárok, szilenciumok, a cenzúra és a tenyérből etetgetés korában éppen úgy, mint szabadságunk mostani, első nehéz éveiben, mikor oly sokan az irodalom szerepvesztését emlegetik. Emlékezzünk: korábban mások, de lehet, hogy ugyanazok az irodalom szerepvesztéséről beszéltek, ám mindennél fontosabb, hogy a műhelyek addig is átvészelhessék az anyagi idők könyvkiadási, folyóiratszervezési nehézségeit, mígnem kiformalódik az élő irodalomnak, mindenkori kortásunknak és eleven részünknek az az új szerepe, tekintélye és távlatossága, melynek nem kell minduntalan a maga piaci bajai-
val foglalatoskodnia.*

A műhely vonzása csak akkor élte az irodalmat, csak akkor van lehetősége kérni és alkalmat kínálni, olyan meritőhálóval gyűjteni és válogatni, mint a hagyományos Madách Imre Irodalmi Pályázat, ha valóban van műhely, olyan, mint az immár huszonnyolcadik évfolyamába lépett Palócföld, ha vannak, akik áldozatosan éltetik a lapot, a lapban az irodalmat és a képzőművészetet, az esszét, a szociográfiát, az irodalom- és helytörténetet, mindazt, amit a tájhaza adhat és összegezhet. Azt, hogy a mostani Madách-pályázat ennyi értéket hozott felszínre, a Palócföld és szerkesztői, a szerzők és az olvasók azoknak köszönhetik, akik szervezve is teremtik a kultúrát. Nem tudok arról, hogy megírta volna valaki a magyar irodalom történetében az irodalmi pályázatok történetét, mondjuk a reformkortól máig, de ha lesz vállalkozó, valószínűleg nemcsak a nagy művek sorát és az irodalom élő televényét, de a mecénárját is számba kell vennie majd.

Mit hozott a Madách-pályázat az idén? Az eddigi mezőny szélessége és változatossága nem változott, mégis módosulóban nemcsak a tárgykör és a témaválasztás, de az érzékenység és az igényesség is. A zsűri, melynek munkájában barátaimmal együtt jóleső örömmel vettem részt, nem volt könnyű helyzetben, s hogy mégis ízlése és lelkiismerete szerint dönthetett, a lehetőségek korlátai között, az Nógrád Megye Közgyűlésének, a Palócföldet fönntar-

tóknak köszönhető. Így volt lehetséges, hogy nemcsak két második díjat adhattunk ki a vers-széppróza kategóriában, de Balassagyarmat és Salgótarján város díján túl még a Bírálóbizottság különdíja is kiosztásra kerülhetett, mert sem erről a versről, sem arról a novelláról, sem a harmadik filozófiai esszéről nem mondhattunk le.

A szociográfiák, irodalmi riportok, esszék és tanulmányok csoportjában elsősorban az újdonságot, az elméleti igényességet, az elbűvölő ötletességet és szemléleti tágasságot élveztük és honoráltuk örömmel díjakkal és dicsérettel, figyelve a főszerkesztő arcán az elégedettség mosolyát, hiszen ezt a termést is, csakúgy, mint a szépirodalmi nyereséget nem más: a Palócföld söpri be, adja közre lapjain, nemcsak hivatkozásra méltó tanulmányok, de emlékezetes élményt adó olvasmányok lelőhelyévé is téve óról óra a folyóiratot.

A szépirodalmi nyereség is valódi, e kategória termését olvasva és mérlegelve volt talán a legnehezebb dolgunk, s bár sem ez ünnepi alkalommal, sem máskor nem illő a részletekről szólni, elmondhatom, hogy az első díjat nyert alkotás "helyezése" egyhangú volt. Szólhatnék még az irodalom és a tudomány amatőrjeinek munkáiról, az arányokról, a minőség és igényesség erős hullámszásáról, az ízlésirányok sokféleségéről, a szerzők érdeklődésének és az irodalmi megformáltságnak a szóródásáról, a tematikai gazdagságról, bizonyos művek megdöbbentő kiérlettségéről, ám csak annyit mondok: mindazt, amit a Palócföldnek hozott a posta Debrecentől Kolozsváron, Esztergomon, Szegeden és Temerinen át Losoncig és Balassagyarmatig, – mindezt nemcsak hogy azonos mércével igyekeztünk mérni, de ez a mérce a minőségi magyar irodalom mércéje kívánt lenni. Eszerint pedig a Madách-pályázat nem volt hiábavaló az idén sem, olyannyira nem, hogy – s ezt a bőbeszédűség és lelkesült szóinfláció korában nem könnyű kimondani – a pályázat egyértelműen sikeres volt. És ez nemcsak a tájhaza irodalmi folyóiratának, hanem a magyar irodalomnak, irodalom- és helytörténetnek is sikere, nemcsak szerzőik méltatandó teljesítménye.

Él hát a Palócföldnek a határokon is túlra kiterjedő kultúrateremtő ereje – hiszen már korábban is a teljes magyar irodalmi-szellemi életre figyelt –, nő a műhely vonzása és hat a madáchi tradíció: él a műhely. Addig pedig, amíg a díjazott műveket Önök valamennyien megismerhetik, "előolvasói" köszönet a szerzőknek az élményért, s köszönet a Palócföldnek, hogy a bírálóbizottság megtisztelő munkájában résztvehettem.

(Csapody Miklós irodalomtörténész értékelő írása a szerkesztőség felkérésére készült, elhangzott 1994. jan. 21-én a balassagyarmati Madách Imre emlékünnepeken.)